

Interkultúrny pohľad na slovenskú literatúru (nielen) pre zahraničných slovakistov

SVORADOVÁ, Veronika – BLAŽENCOVÁ, Ľubica – MASARYK, Matej: *Osobnosti slovenskej literatúry v interkultúrnych kontextoch. Učebnica pre zahraničných slovakistov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2021. 233 s. ISBN 978-80-223-5287-1

Mária Stanková

Katedra žurnalistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
maria.stankova@uniba.sk

Dnes často proklamovaný interkultúrny aspekt jazykových či literárnych javov vo vedeckých štúdiách či pedagogických textoch nemusí byť vždy zárukou jeho prítomnosti. V prípade učebnice pre zahraničných slovakistov z pera skúsených lektoriek a lektora slovenčiny ako cudzieho jazyka Veroniky Svoradovej, Ľubice Blažencovej a Mateja Masaryka s názvom *Osobnosti slovenskej literatúry v interkultúrnych kontextoch* však tento aspekt zohráva skutočne jednu z najdôležitejších úloh hodnoteného textu.

Učebnica predstavuje čitateľom – zahraničným študentom slovenčiny i ich pedagógom – desať osobností z našej literatúry, pričom sa nesústreďuje len na ich tvorbu. Čitatelia sa tak môžu oboznámiť so životom a dielom Martina Kukučína, Jána Smreka, Ivana Horvátha, Jozefa Cígera Hronského, Leopolda Laholu, Ladislava Mňačka, Dominika Tatarku, Ireny Brežnej, Etely Farkašovej a Ivany Dobrákovej. Autorky a autor prinášajú zaujímavé skutočnosti zo životných osudov spisovateľiek a spisovateľov pútavým a zrozumiteľným spôsobom na jednom mieste. Čitatelia učebnice sa tak nemusia obracať na ďalšie sekundárne zdroje (slovníky či dejiny literatúry). Z hľadiska didaktickej praxe môžu poslúžiť biografické údaje aj ako zdroje na obohacovanie lexiky, zároveň však aj ako texty na interpretáciu s naratívnym potenciálom (doslova ide o životné príbehy). Aj tieto texty sú využité ako východiská pre rôzne úlohy a cvičenia, pričom takéto otázky nemajú len opakovací charakter upevňovania vedomostí, ale vyzývajú študenta na uvažovanie. Napríklad na s. 24: „Na internete si vyhľadajte informácie o T. G. Masarykovi a pouvažujte, prečo jeho myšlienky zaujali M. Kukučína.“ alebo na s. 96: „Odkiaľ pochádzal J. Cíger Hronský? Prečo si mnohí myslia, že prežil detstvo na dedine?“. Autorkám a autorovi učebnice sa podarilo pokryť nielen rozsiahly časový úsek slovenskej literatúry a z neho vyplývajúce množstvo spoločenských a politických zmien, ktoré sa udiali od, povedzme, narodenia M. Kukučína po rok vydania nateraz poslednej knihy Ivany Dobrákovej ako najmladšej autorky vo výbere, ale zároveň naznačiť a zmapovať posuny vo vnímaní literatúry a umenia na našom území, pôsobenia jednotlivých literárnych smerov, prúdov či skupín. Hoci prvý pohľad na uvedený menoslov môže vyvolávať rôzne otázky (najčastejšie azda o spôsobe a dôvodoch výberu práve týchto osobností), autori svoju stratégiu zrozumiteľne vysvetlili v *Predhovore*, kde deklarujú, že jedným z kritérií výberu „bola aj spätosť daného spisovateľa/spisovateľky so zahraničným prostredím, a to najmä s krajinami, v ktorých sa nachádzajú slovakistické univerzitné pracoviská a lektoráty slovenského jazyka a kultúry“ (s. 5), čo je nielen logická, ale pre čitateľov nepochybne aj prítiažlivá stratégia.

Prínos učebnice *Osobnosti slovenskej literatúry v interkultúrnych kontextoch* spočíva z môjho pohľadu v troch základných dimenziách – literárnohistorickej, spoločenskej a pedagogickej. Z hľadiska literárnej histórie učebnica poľahky zatieni aj rôzne príručky pre slovenských študentov literatúry, oceňujem najmä v súčasnosti potrebné uvádzanie faktov v kontexte tak, aby čitatelia boli schopní uvažovať v rámci politickej, hospodárskej

i kultúrnej situácie daného obdobia. S tým priamo súvisí aj spoločenský rozmer učebnice – život a dielo každej osobnosti sú prezentované a interpretované vždy s dôrazom na dianie a stav slovenskej spoločnosti v danom období. Z pedagogického hľadiska má každá kapitola prehľadnú štruktúru, ktorej jednotlivé časti sa zameriavajú na rôzne aspekty vzdelávacieho procesu. Hlavná časť kapitoly predstavuje život a tvorbu vybranej osobnosti vo forme koherentného textu, ktorý je dopĺňaný slovníkovými časťami s vysvetlením novej či neznámej lexiky, obrazovým materiálom, kratšími ukážkami z vybraných textov i dopĺňujúcimi informáciami o vybraných témach z histórie, umenia a pod. Po tejto časti vždy nasleduje predstavenie vybraných diel autora či autorky s názvom *Tvorba*, ďalej dlhšie súvislé ukážky z diel, ktoré môžu poslúžiť napríklad pri interpretačných zadaniach pre študentov. Zároveň však pomerne originálny výber týchto textov uľahčuje prácu aj pedagógom. Autorky a autor si pri jednotlivých osobnostiach zvolili nie vždy len najznámejšie a v pedagogickej praxi najvyužívanejšie texty, ale sústredili sa aj na také diela, ktoré dnešnou optikou môžu byť interpretované ako problematické. Napríklad báseň Jána Smreka *Tahiti*.

Ďalšiu organickú súčasť všetkých kapitol predstavujú rôznorodé cvičenia zamerané na čítanie s porozumením, lexiku i gramatiku, ku ktorým autorky a autor pripravili aj kľúč v závere kapitol. Pozitívne hodnotím aj *Metodickú inšpiráciu pre lektorov*, ktorá sa nachádza na posledných stranách učebnice a ponúka vyučujúcim rôzne aktivity spojené s využitím literárnych ukážok. Ako príklad uvádzam otázku podnecujúcu diskusiu ohľadom moci v ľudskom živote: „Vidíte nejaké paralely medzi rozprávačovými úvahami o moci fotografie a súčasným (napr. online) svetom?“ (s. 233) v nadväznosti na čítanie ukážky z Mňačkovej prózy *Ako chutí moc*. V závere každej kapitoly sa nachádza zoznam ďalšej literatúry, ktorú môžu čitatelia využiť pri samoštúdiu danej témy, rovnako ako zdroje fotografií či informácie o použitých vydaniach citovaných diel. Slovníkové časti spolu s cvičeniami zameranými na lexiku i gramatiku učebnicu presúvajú z primárne literárnej aj do jazykovej oblasti, čo je takisto jej plusom. V nadväznosti na to zaväži aj fakt, že je určená pre študentov na úrovniach B1 – C1, teda úrovne, pre ktoré v oblasti slovenčiny ako cudzieho jazyka takto spracované učebné texty nie sú časté.

Čitatelia učebnice určite ocenia aj fakt, že sa s ňou dá pracovať selektívne – jednotlivé kapitoly na seba priamo nenadväzujú, naopak, obsahujú aj intertextové informácie, ktoré čitateľa odkazujú na prípadné spomínané fakty na iných miestach v učebnici, ako to je napríklad pri vysvetlení politických procesov v 50. rokoch 20. storočia alebo pri častiach, ktoré sa venujú problematike Slovenského národného povstania.

V neposlednom rade treba upozorniť aj na originálnu vizuálnu stránku učebnice, ktorú vytvorila Andrea Hatiarová z Vydavateľstva Univerzity Komenského – zaujímavé, no stále prehľadné grafické riešenie jednotlivých kapitol stojí na fotografiách a ilustráciách, priebežných slovníkových častiach v rámečkoch na takmer každej strane dopĺňujúcich informáciách o kultúrnych, spoločenských či politických javoch, ktoré sú v kontexte danej témy dôležité či zaujímavé pre lepšiu orientáciu alebo celkovo komplexnejšie uchopenie danej témy. Čitatelia sa tak môžu oboznámiť so životom Slovákov v Rakúsko-Uhorsku, Spolkom Detvan, rozpadom prvej ČSR, udalosťami augusta 1968 či literárnou cenou Anasoft litera, ako aj s vybranými príkladmi architektúry či rôznymi kultúrnymi témami. (Všetky takto spracované témy sú uvedené aj v obsahu, čo takisto zvyšuje prehľadnosť učebnice.)

Výber spisovateľov a spisovateľiek neobchádza ani niektoré relatívne kontroverzné či problematické osobnosti našej kultúry a literatúry, čo pre autorky a autora určite znamenalo výzvu, ako sa k niektorým faktom z ich životov postaviť. Zdá sa však, že v týchto prípadoch – povedzme najmä pri živote a tvorbe J. C. Hronského či L. Mňačka – sa im podarilo nájsť vhodný spôsob, v rámci ktorého autorov prezentujú bez toho, že by ich činy (tvorbu, názory...) glorifikovali či opačne – zatracovali. Som presvedčená, že objektívne informovanie o problematických názoroch či krokoch niektorých osobností našich dejín (kultúry, literatúry...)

je najlepšie možné riešenie a jeho prepojenie s kontextom tvorby toho-ktorého autora poskytuje priestor na vlastné hodnotenie pre čitateľa. Takýmto spôsobom k problematickým bodom v životoch niektorých autorov pristúpili aj V. Svoradová, Ľ. Blažencová a M. Masaryk. Napríklad v časti o L. Mňačkovi takto komentujú spisovateľove vyjadrenia o tom, že bol v koncentračnom tábore: „Ťažko sa však presne dá určiť, čo tým myslel – pravdepodobne išlo o pracovný tábor, nie jeden z veľkých koncentračných táborov – útek z nich bol totiž takmer nemožný.“ (s. 127). Pri J. C. Hronskom má jedna podkapitola názov *Na úteku*, čo má samo osebe dostatočnú výpovednú hodnotu. Autorky a autor neopomenuli Hronského vzťah k vojnovému Slovenskému štátu a jeho postoj k Slovenskému národnému povstaniu vyjadrený v románe *Svet na Trasovisku* (s. 87). Práve Slovenské národné povstanie v životoch a dielach niektorých z vybraných autorov (I. Horváth, J. C. Hronský, L. Mňačko, L. Lahola, D. Tatarka) môže poslúžiť ako vhodná ilustrácia interkultúrneho a kontextového uchopenia tém v tejto učebnici. Vďaka prístupu, ktorý si autorky a autor zvolili, majú čitatelia možnosť oboznámiť sa s dôležitou – a dodnes rôzne interpretovanou – kapitolou našich dejín trojakým spôsobom: cez neutrálne informovanie o SNP (informačný „rámček“ na s. 132–133), cez vzťah vybraných spisovateľov k SNP i cez spôsob, akým ho spracúvali vo svojich umeleckých dielach. Táto komplexnosť je, ako som už naznačila vyššie, niečo, na čo sa ešte stále v našom školstve kladie primálny dôraz, napriek tomu, že je potrebná čoraz viac, nielen z hľadiska vzdelávania v literatúre, jazyku, histórii či kultúre, ale aj z hľadiska výchovy k demokracii.

Učebnica je napísaná živým, miestami až publicistickým štýlom, ktorý sa k nej v každom prípade hodí, keďže táto kniha nespĺňa len edukačnú a informačnú funkciu, ale svojím spôsobom má i propagačný potenciál – zoznámiť zahraničných slovakistov s našou literatúrou a upozorniť ich na to, čo je v nej výnimočné. Tento propagačný aspekt do značnej miery napĺňajú aj pútavé názvy jednotlivých kapitol, ktoré výstižne charakterizujú vybrané osobnosti a/alebo ich tvorbu. V niektorých pasážach však popularizačný štýl písania „udiera do očí“ o čosi viac, ako by bolo vhodné, najmä vo forme pozitívnych hodnotiacich vyjadrení. Zdá sa, akoby na niektorých miestach najmä v kapitolách o J. C. Hronskom či L. Mňačkovi kladné hodnotenia osobností i tvorby (najmä v štylistickom zmysle) zatienovali informačnú a vzdelávaciu funkciu daných textov. (Mám tu na mysli časté opakovanie pozitívnych hodnotiacich adjektív či adverbíí, využívanie superlatívnych tvarov.) Z jazykového hľadiska, naopak, oceňujem snahu o dodržiavanie rodovo korektného jazyka, najmä v kontexte adresáta učebnice – zahraniční slovakisti sa tak okrem iného vďaka tejto učebnici môžu presvedčiť aj o tom, že využívanie alternatív ku generickému maskulínu je možné, a to bez toho, že by znižovalo štylistickú či jazykovokultúrnu hodnotu textu.

Učebnica *Osobnosti slovenskej literatúry v interkultúrnych kontextoch* na svojich 233 stranách ponúka čitateľovi reprezentatívny výber slovenských autorov a autoriek v kapitolách, prostredníctvom ktorých sa môže oboznámiť nielen s našou literatúrou, ale aj históriou a kultúrou celkovo. Ako som naznačila vyššie, túto učebnicu považujem za vydarenú publikáciu, v ktorej sa spája relevantný literárnohistorický obsah so zaujímavou formálnou stránkou a vysokým vzdelávacím potenciálom, pričom autorky a autor v nej neobišli ani problematické témy našich kultúrnych a spoločenských dejín.